

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

<http://dx.doi.org/10.22067/pg.2021.27341.0>

پژوهشی

تحلیل چالش‌های سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌های) زیست‌محیطی در ایران با نظریه جامعه‌شناسی ریگز

روح اله اسدی (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. نویسنده مسئول)

asadir@ferdowsi.um.ac.ir

هدیه حسن نیا بدرآباد (کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

hedyeh.hasannia@mail.um.ac.ir

چکیده

امروزه، سازمان‌های غیردولتی (NGO) به‌طور فزاینده‌ای در کنار دولت در فرآیندهای توسعه به‌دینفعانی مهم تبدیل شده‌اند. با افزایش مشکلات محیط‌زیست در ابعاد مختلف آن در ایران، سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن) زیست‌محیطی نیز گسترش یافته‌اند. این مقاله با روشی توصیفی-تبیینی تلاش دارد بررسی نسبتاً جامعی از مشکلات این نهادها در کشور ارائه داده و نتایج آن را با نظریه جامعه‌شناسی ریگز^۱ تحلیل نماید. جمع‌آوری اطلاعات به‌صورت اسنادی و پیمایشی در قالب پرسشنامه‌ای با هفت بُعد و ۴۵ گویه بوده است. نتایج نشان می‌دهد بیشترین مشکلات در رابطه‌ی سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی (با میانگین ۴.۲۹) و پس‌از آن در ابعاد قانونی (با میانگین ۴.۲۵)، ساختاری (با میانگین ۴.۲۰) و مدیریتی (با میانگین ۴.۱۷) هست. از سوی دیگر مشکلات گفته‌شده، در درون سمن‌ها و بین سمن‌ها نیز مشکلاتی را به وجود آورده است که نتوانسته‌اند آن‌گونه که باید، در راستای اهداف خود گام بردارند و درگیر مسائل درونی خود نیز شده‌اند. با توجه به مقدار آماره KMO برابر با ۰/۸۰ و سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ در آزمون بارتلت، انجام تحلیل عاملی بر روی متغیرها امکان‌پذیر بوده و متغیرها امکان عامل شدن را داشته‌اند. عامل‌های نهایی نیز توانسته‌اند میزان واریانس بیشتر از ۰/۵۰ را برای هر متغیر تبیین کنند. با توجه به سه ویژگی اصلی نظریه جوامع منسوری ریگز (ناهمگنی، فرم‌گرایی و تداخل عملکردی) و مشکلات سمن‌های زیست‌محیطی می‌توان گفت که در کشورهایی که با ضعف تاریخی شاخص‌های مردم‌سالارانه و ساختار بسیط و متمرکز سیاسی مواجه هستند، اساساً وجود سازمان‌های غیردولتی، خوشایند چنین ساختارهایی نیست. از این‌رو قوانین و مقررات و نیز ساختار دولتی و سازمانی حمایت‌چندانی از شکل‌گیری، تقویت و توسعه این تشکلهای انجام نمی‌دهند. از سوی دیگر وقتی ساختارهای قانونی حمایت کافی از فعالیت سمن‌ها نداشته باشند و مسیرهای قانونی مشخص در فرایند فعالیت این نهادها وجود نداشته باشد، اعمال سلیقه از سوی افراد در دستگاه‌های دولتی افزایش پیدا می‌کند. واژه‌های کلیدی: سازمان‌های غیردولتی (سمن‌های) زیست‌محیطی، ایران، جامعه‌شناسی، ریگز

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۲۱

1. Non-Governmental Organization
2. Fred_W_Riggs

امروزه، سازمان‌های غیردولتی (NGO) ^۳ به‌طور فزاینده‌ای در کنار دولت در فرآیندهای توسعه به ذینفعانی مهم تبدیل شده‌اند. اصطلاح NGO در ابتدا توسط سازمان ملل متحد (UN) در سال ۱۹۴۵ در کنفرانس سانفرانسیسکو برای استفاده در منشور خود برای تمایز بین حق مشارکت آژانس‌های تخصصی بین‌دولتی و سازمان‌های خصوصی بین‌المللی ابداع شد (Saraswati, 2009: 450-454).

سازمان‌های غیردولتی نقشی اساسی در پل ارتباطی اطلاعات و تبادل بین مردم و سیاست‌ها دارند. آن‌ها می‌توانند از جمع‌آوری و انتشار اطلاعات، تدوین سیاست‌ها، اجرای سیاست‌ها و همچنین ارزیابی و نظارت پشتیبانی کرده و اطمینان حاصل کنند که نگرانی‌های افرادی که تحت تأثیر چالش‌ها و سیاست‌های زیست‌محیطی قرار گرفته‌اند، در حاکمیت محیط‌زیست در نظر گرفته می‌شود. سازمان‌های غیردولتی همچنین شبکه‌های سهامداران مختلف را برای پرداختن به موضوعات به‌صورت مشارکتی و کمک به توسعه مهارت‌ها و تفکر لازم برای مدیریت پایدار منابع (طبیعی) ارتقا می‌دهند. (UNDP, 2016: 8). در حقیقت سازمان‌های غیردولتی اغلب به‌گونه‌ای مؤثرتر می‌توانند از حقوق مردم آگاهی یافته و در اظهارنظرها مشارکت نمایند (Cundling & others, 2002:320).

نگاهی به وضعیت کنونی محیط‌زیست در مناطق مختلف کشور نشان می‌دهد که همگام با برنامه‌های توسعه اقتصادی و گسترش صنایع در چند دهه گذشته به علت کم‌توجهی به نظام حاکم بر محیط‌زیست، کشور هم‌اکنون با چالش‌های بسیار زیادی مواجه است که حیات چند هزارساله این سرزمین را با خطراتی مواجه کرده است (Islamic Parliament Research Center of The Islamic Republic of IRAN, 2019:4). محیط‌زیست در ابعاد مختلف آن در ایران، سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی که سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن) هم نامیده می‌شوند، نیز گسترش یافته‌اند. بررسی وضعیت سمن‌ها در کشور ایران مؤید ایجاد یکرود رکود و توقف نسبی از آغاز سال ۱۳۸۵ تاکنون است. به دلیل ورود مسائل سیاسی و امنیتی به ساختار فعالیت‌های اجتماعی و عدم توجه به سمن‌ها در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی محیط‌زیست کشور (که ناشی از عدم باور مدیران ارشد و تصمیم‌گیران ارشد کشور هست) این موضوع سبب کاهش چشمگیر سالیانه سمن‌های فعال در سطح کشور گردیده است. به‌نحوی که در سال ۱۳۹۰ حدود ۴۰ سمن در سراسر کشور منحل گردیده و امروز نسبت تعداد سمن‌های فعال به سمن‌های ثبت‌شده در سراسر کشور بسیار اندک است (Islamic Parliament Research Center of The Islamic Republic of IRAN, 2015:10). به‌طوری که طبق آمار سایت وزارت کشور، تعداد ۳۹ سازمان مردم‌نهاد زیست‌محیطی در کشور به ثبت رسیده است (www.moi.ir). برابر آخرین آمار که (تا آبان ۱۳۹۹) در سایت سازمان حفاظت محیط‌زیست کشور نیز وجود دارد، در مجموع تعداد ۷۶۰ نهاد غیردولتی با موضوع محیط‌زیست در کشور ثبت شده است (https://eec.doe.ir). با بررسی منابع مختلف و پژوهش‌های انجام‌شده در رابطه با این نهادها، مشخص می‌شود که با مشکلات فراوانی مواجه می‌باشند؛ باین‌حال بررسی جامعی از مسائل آن‌ها تاکنون انجام‌نشده و همچنین گستره کارهای انجام‌شده نهایتاً در محدوده یک استان بوده است. از سوی دیگر، در پژوهش‌های

³. Non-Governmental Organization

انجام شده، دیدگاه نظری که بخواهد مقداری جامعیت داشته باشد و این نهادها و مشکلات آنها را در یک زمینه گسترده تر و کلان تر مورد مطالعه قرار دهد، وجود ندارد. از این رو، این مقاله به دنبال این است تا بررسی نسبتاً جامعی از مشکلات این نهادها در کشور انجام داده و نتایج آن را با نظریه جامعه منشوری ریگز تحلیل نماید.

مطالعات پیشین

در رابطه با چالش های نهادهای غیردولتی محیط زیستی پژوهش هایی در داخل و خارج از کشور انجام شده است؛ که در جدول ۱ به برخی از آنها اشاره شده است.

جدول ۱- مطالعات انجام شده پیرامون چالش های نهادهای غیردولتی محیط زیستی

عنوان	نتایج
تعهدات حمایتی دولت در قبال سازمان های مردم نهاد زیست محیطی در نظام حقوقی ایران (Ghamami & other, 2018)	در نظام حقوقی ایران برای سازمان های مردم نهاد زیست محیطی، نقش قضایی (حق اعلام جرم) و مشارکت در تهیه و تدوین و اجرای برنامه های حفاظت از محیط زیست پیش بینی شده است. با این وجود، کاستی ها و استثنائات و همچنین امکان حذف و تغییر فهرست سمن های فعال در حوزه محیط زیست توسط مقامات دولتی می تواند موجب خدشه در تعهدات دولت و مهم تر نیل به هدف محیط زیست سالم و سبز شود.
تحلیل چالش های فراروی سازمان های مردم نهاد زیست محیطی استان کردستان (Jalali, 2018)	نتایج این مقاله که با تحلیل عاملی انجام شده است نشان می دهد که مدیران و مؤسسان سازمان های مردم نهاد زیست محیطی در گام اول باید چالش های مدیریتی را مدنظر قرار دهند، از سوی دیگر، این گونه چالش ها بیشتر یک مقوله درون سازمانی است که با توجه به رویه های مدیریتی نوین، امکان رفع آنها وجود دارد.
تحلیل مدل نهادی اصل پنجاه قانون اساسی در پرتو حمایت سازمان های دولتی و غیردولتی حامی محیط زیست (لسانی، عدالت، ۱۳۹۶) (Lesani & Edalat joo, 2017)	علی رغم اقدامات مفیدی که انجام گرفته لیکن هنوز اصل پنجاهم قانون اساسی محقق نشده است و علل ریشه ای این امر را می توان در بی انگیزگی و عدم تخصص کافی پرسنل سازمان های عمومی متداخل در محیط زیست نسبت به مسائل محیط زیستی، موازی کاری و اختلاط وظایف با استناد به قوانین تشکیل دهنده خود، عدم وجود نظارت مناسب بر فعالیت های سازمان های عمومی مذکور توسط دولت و مجلس شورای اسلامی، عدم تطابق برخی از قوانین محیط زیستی با مقتضیات روز و کارشنکی سازمان های عمومی مذکور در انجام وظایف سازمان های مردم نهاد محیط زیست به طور کامل دانست.
شناسایی راهبردهای بخش دولتی در مواجهه با سازمان های مردم نهاد در فرآیند خط مشی گذاری عمومی در ایران؛ مطالعه موردی حوزه محیط زیست و منابع طبیعی (Pourezat, 2017)	بخش دولتی در ایران در مواجهه با سازمان های مردم نهاد، پنج نوع راهبرد کلی به کار می گیرد: تقابلی، بی تفاوتی، ریاکاری، همکاری و زیرساختی. به منظور رسیدن به تعامل اثربخش نیاز است که بخش دولتی به تدریج از سه راهبرد اول فاصله گرفته و در جهت تقویت راهبردهای زیرساختی و همکاری بکوشد.
شناسایی و تحلیل موانع مؤثر بر گسترش فعالیت سازمان های مردم نهاد زیست محیطی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: انجمن سبز چیا در شهرستان مریوان) (Mohammadi, 2019)	سه مانع عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی، نارسایی های مدیریتی، ضعف برنامه ریزی و کمبود منابع مالی در انجمن چیا و وضعیت نامناسب عملکرد و برنامه ریزی های توسعه ای نهادهای دولتی، مهم ترین موانع هستند و در این میان نیز عدم توسعه ظرفیت جامعه محلی و وضعیت نامناسب عملکرد و برنامه ریزی های توسعه ای نهادهای دولتی بیشترین تأثیر را به عنوان مانع در عملکرد مطلوب و گسترش فعالیت های زیست محیطی این انجمن در نواحی روستایی شهرستان مریوان دارند.
پیشگیری و سرکوب جرائم زیست محیطی در پرتو اقدامات سازمان های غیردولتی در نظام حقوقی ایران (Ghavamabadi, 2011)	در این مقاله موانع عمده ی پیش روی سازمان های غیردولتی در پیشگیری و سرکوب جرائم زیست محیطی بر شمرده می شود و نتیجه گیر می شود که آنچه بیش از همه در پیشگیری و سرکوب جرائم زیست محیطی، می تواند مؤثر باشد، ایجاد بستری مناسب برای مشارکت عموم در امر حفاظت از محیط زیست در قالب سازمان های غیردولتی است؛ تحقق این مشارکت،

<p>مستلزم دسترسی آزاد به اطلاعات زیست‌محیطی، مشارکت عموم مردم در فرآیند تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری، دادرسی و عدالت زیست‌محیطی است.</p>	
<p>منابع انسانی، سیستم مالی و سازمانی موضوعات چالش‌برانگیز در سازمان‌های غیردولتی (داخلی) است. ثبت سازمان‌های غیردولتی، تعامل با سایر سازمان‌های غیردولتی، بخش خصوصی و دولت و همچنین بین‌المللی شدن و بحران مالی چالش‌برانگیزترین موضوعاتی است که سازمان‌های غیردولتی در گروه روابط خارجی با آن روبرو هستند.</p>	<p>چالش‌های متداول سازمان‌های غیردولتی در کشورهای در حال توسعه: نمونه‌های موردی از ایران ((Bromideh, 2011</p>
<p>با وجود گسترش سازمان‌های غیردولتی از زمان ظهور آزادسازی سیاسی و دموکراتیزه کردن در اردن، آن‌ها به وسیله قدرت دولتی همچنان در محدودیت می‌باشند. از آنجا که انتقال سیاسی ناشی از تمایل به تداوم بقای رژیم در بحبوحه بحران اقتصادی بود، سازمان‌های غیردولتی همچنان محدودیت‌های سیاسی فعالیت‌های خود را تجربه می‌کنند. رژیم در درجه اول به سه استراتژی برای کنترل جامعه NGO ها متکی است: (الف) سرکوب و نظارت اداری؛ (ب) نفوذ جامعه مدنی از طریق سازمان‌های غیردولتی سلطنتی و سایر سازمان‌های غیردولتی دولتی؛ و (ج) تمرکز از طریق اتحادیه عمومی جوامع داوطلبانه.</p>	<p>محدودیت‌های سیاسی سازمان‌های غیردولتی در اردن ((Wiktorowicz, 2002</p>
<p>از آنجا که جهان با چالش‌های محیطی فزاینده‌ای روبرو است که سیستم بین‌المللی برای اداره آن‌ها مجهز نیست، نقش سازمان‌های غیردولتی در حاکمیت جهانی محیط‌زیست احتمالاً افزایش خواهد یافت. از طرف دیگر، میزان بالای رقابت در جامعه غیردولتی بدان معنی است که سازمان‌های غیردولتی همه در یک‌جهت حرکت نمی‌کنند. اگرچه این امر می‌تواند از نظر حاکمیت جهانی زیست‌محیطی از نظر افزودن به تعدد صداها سودمند باشد، اما درجه بالای اختلاف ممکن است به این معنی باشد که تلاش‌های مختلف سازمان‌های غیردولتی یکدیگر را تضعیف می‌کنند، در نتیجه اثربخشی کلی را کاهش می‌دهد.</p>	<p>سازمان‌های غیردولتی و محیط‌زیست (Nasiritousi, 2019)</p>
<p>در این مقاله مشارکت نهادهای مدنی / غیردولتی در سیاست‌گذاری تغییر اقلیم با تمرکز برنگاشت سطح مشارکت آن‌ها در سیاست‌گذاری مورد بحث قرار می‌گیرد. نتایج نشان می‌دهد که قوانین ایالتی به سازمان‌های غیردولتی اجازه می‌دهد چندین پروژه را داوطلبانه اجرا کنند، اما تا حد زیادی شرکت آن‌ها را در فرایندهای تصمیم‌گیری سیاسی منع می‌کند. ایالت‌ها از چند سازمان غیردولتی برای دریافت کمک دعوت می‌کنند، اما نگرش‌های خودسرانه و منسجمی را نسبت به سازمان‌های غیردولتی نشان می‌دهد که به ندرت تصمیمات مشترک در ایجاد سیاست را تضمین می‌کنند.</p>	<p>مشارکت CSO / NGO ها در تدوین سیاست تغییر آب‌وهوا در بنگلادش: همکاری یا پارگیری؟ (Lopa & Ahmad, 2016)</p>

در مطالعات نام‌برده شده در جدول ۱ و نیز سایر مطالعاتی که در فرآیند پژوهش بررسی شد، به چالش‌هایی از سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی اشاره شده است. باین‌حال در مورد چالش‌های اساسی نهادهای غیردولتی زیست‌محیطی در کل کشور به صورت نسبتاً جامع، پژوهشی انجام نشده است و تنها در برخی از آن‌ها به عللی چند اشاره شده است. از این رو این مقاله با موردنظر قرار دادن این سازمان‌ها در همه استان‌های کشور، تلاش دارد اساسی‌ترین چالش‌ها و علل آن‌ها را با استفاده از نظریه جامعه منشوری ریگز تبیین نماید.

روش تحقیق

پژوهش حاضر، پژوهشی توصیفی _ تبیینی هست. به منظور جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز از شیوه اسنادی و نیز پیمایشی استفاده شده است. به طوری که ابتدا با استفاده از مطالعات اسنادی و نتایج پژوهش‌های پیشین، پرسشنامه در هفت بُعد چالش‌های قانونی، ساختاری، مدیریتی، روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی، روابط درون سمن‌ها، مشکلات بین سمن‌ها و سایر عوامل و در مجموع با ۴۵ گویه تنظیم شد که در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲- ابعاد و متغیرهای پژوهش

ابعاد	متغیرها
(بعد قانونی) L	فقدان قانونی جامع و مستقل در خصوص تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی
	نبود سازوکارهای قانونی مؤثر برای مشارکت فعالانه‌ی این تشکلهای در فرآیندهای کیفری (برای پیگیری حقوق زیست‌محیطی)
	محدودیت‌های قضایی و گزینشگری سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی توسط نهادهای دولتی
	وجود برخی قوانین بالادستی ناقص و دست‌وپا گیر
	ناتوانی قوانین موجود از ارائه تعریفی روشن از ارتباط بین تشکلهای و دولت
(بعد ساختاری) S	نظارت و کنترل حداکثری دولت بر تشکیل و فعالیت این تشکلهای
	پراکندگی وظایف و صلاحیت‌های زیست‌محیطی بین نهادهای دولتی و تصدی‌گری گسترده نهادهای دولتی بر محیط‌زیست
	خلأ وجود وزارتخانه‌ی محیط‌زیست و عدم پاسخگویی رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست در مقابل مجلس شورای اسلامی
	ارتباط ضعیف سازمان حفاظت محیط‌زیست به‌ویژه در سطح ادارات کل با سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی
	نبود سازمان واحد رسمی برای صدور مجوز
	مشکلات ثبتی که سازمان‌های مردم‌نهاد با آن مواجه هستند (از جمله نگرش به تشکلهای غیردولتی به‌عنوان احزاب سیاسی)
	عدم تناسب ساختارهای تشکیلاتی سمن‌ها با اهداف آن‌ها
	ناآگاهی و بی‌تجربگی مجریان قوانین، مشکلات مضاعفی را در روند ثبت به وجود می‌آورد.
	فقدان سیاست‌های عملی توسط دولت در تشویق همکاری با تشکلهای مردمی
	نبود درک مشترک از اهداف سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی توسط نهادهای حاکمیتی
	ریشه‌های عمیق تاریخی و نبود مردم‌سالاری در کشور
	عدم اعتماد نظام حکومتی به تشکلهای غیردولتی و نقشی که می‌تواند در کشور ایفا کند
	کمبود و ضعف یا مشخص نبودن منابع تأمین مالی در ساختار سازمان‌های مردم‌نهاد
وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکلهای دولتی ذی‌ربط	
(بعد مدیریتی) M	نداشتن برنامه به‌ویژه برنامه بلندمدت و اولویت‌بندی نشدن اهداف و عدم تمرکز فعالیت‌ها بر مشکلات زیست‌محیطی مهم
	نداشتن توان جذب و هدایت مشارکت مردم در سطح گسترده
	ایجاد وقفه در کار سمن‌ها به خاطر تعویض و جابه‌جایی مدیران دستگاه‌های مرتبط
	عدم اطلاع کافی مدیران دستگاه‌ها از توانایی‌های سمن‌ها در کاهش مشکلات
روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی N-G	فقدان نظام اطلاعاتی یکپارچه و نداشتن دسترسی یا دسترسی محدود به اطلاعات در زمینه محیط‌زیست
	روابط کم‌رنگ سمن‌ها با نهادهای دولتی
	شناخته نشدن جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد برای شهرداری و نبود سازوکارهای مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمن‌ها
	قوانین سخت و دست‌وپا گیر برای ارتباط تشکلهای غیردولتی و سازمان‌های دولتی بین‌المللی داخل کشور
	ضعف همکاری بین سازمان‌های مردم‌نهاد و سازمان‌های اجرایی، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی
	نبود مسیرهای مشخص قانونی در دستگاه‌های دولتی برای همکاری با تشکلهای غیردولتی و در نتیجه افزایش اعمال سلیقه افراد دولتی بودن بیش از حد امور احتمال رویارویی تشکلهای با دستگاه‌های دولتی را به وجود می‌آورد
	ضعف سمن‌ها در برقراری ارتباطات و همکاری‌های بین‌المللی با نهادهای هم‌تراز در سایر کشورها
(روابط درون سمن‌ها) I-N	مشکلات و محدودیت‌های تشکلهای در ارتباط با کار گروهی، همکاری‌ها، محورها و اهداف مشترک
	پرمشغله بودن اعضا به خاطر مسائل معیشتی و در نتیجه نداشتن وقت کافی برای همکاری در سمن‌ها
	نداشتن ارتباطات کافی بین اعضا و گاهی بروز دودستگی‌ها
	فقدان رویه‌های مدیریتی منعطف سمن‌ها برای مقابله با مشکلات متنوع زیست‌محیطی
	عدم توجه به چندبعدی بودن مباحث زیست‌محیطی از سوی مدیران سمن‌ها
محدودیت منابع مالی سمن‌ها	

تئوع و تعدد تشکل های زیست محیطی در عرصه های مشابه و عدم تمایل برای ادغام و همکاری مشترک	سمن (مشکلات نیز: BN)
فقدان راهبرد مؤثر در مدیریت ایده های تازه و مناسب زیست محیطی با کمک تشکل های مشابه	
عدم ارتباط مناسب با تشکل های خیریه ای که به نوعی به کارهای زیست محیطی نیز اهتمام دارند.	
بی اطلاعی تشکل ها از یکدیگر و همچنین قبول نداشتن همدیگر	
ضعف نوآوران و محققان زیست محیطی	نابینا (نیاز عوارضات) O
ضعف مشارکت مردم در فعالیت های زیست محیطی	
فقدان بازده مطلوب فعالیت های زیست محیطی داوطلبانه از دید مردم	
ناآشنا بودن مردم با تشکل های غیردولتی به ویژه سمن های زیست محیطی	

برای تعیین حجم نمونه، با توجه به اینکه حجم جامعه مشخص نیست و اطلاعی از واریانس جامعه در دسترس نیست از فرمول زیر استفاده شده است (<https://parsmodir.com>):

$$\sigma = \frac{\max(xi) - \min(xi)}{6}$$

$$\sigma = \max(xi) - \min(xi) / 6 \rightarrow \sigma = 5 - 1 / 6 = 0.66$$

همچنین چون پرسشنامه با طیف لیکرت ۵ درجه استفاده شده است، بزرگترین مقدار ۵ و کوچکترین مقدار ۱ خواهد بود بنابراین انحراف معیار آن برابر است و می توان از مقدار ۰.۶۶ استفاده کرد. این مقدار بیشینه انحراف معیار است. همچنین سطح اطمینان ۹۵٪ و دقت برآورد ۰.۰۱ در نظر گرفته شده و حجم نمونه برابر است با:

$$Z\alpha/2 = 1.96, \varepsilon = 0.01, \sigma = 0.66 \Rightarrow n = 170$$

برای محاسبه پایایی پرسشنامه نیز از آلفای کرونباخ در SPSS استفاده شده است که ضریب آن در گویه های پرسشنامه ۹۰۸. به دست آمده است که نشان از پایایی بالا دارد. بررسی میزان چولگی و کشیدگی داده ها نیز نشان داد که در همه ابعاد بین ۲ و -۲ قرار دارد که به معنای نرمال بودن داده ها است.

نحوه توزیع پرسشنامه ها به این صورت بود که ابتدا اطلاعات سازمان های مردم نهاد (سمن) زیست محیطی، از سایت سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت کشور به دست آمد. سپس با اعضای آن ها ارتباط برقرار شده و ضمن تشریح هدف پژوهش، از آن ها خواسته شد تا ضمن تکمیل پرسشنامه آن را به افراد دیگری که در حوزه تشکل های محیط زیستی فعال هستند، معرفی نمایند. در این فرایند جهت سهولت تعامل، از بستر فضای مجازی و رسانه های ارتباط جمعی برای توزیع پرسشنامه ها و پیگیری آن ها در استان های مختلف کشور استفاده شده است.

چارچوب نظری

سازمان های غیردولتی

سازمان های غیردولتی، خارج از محدوده دولت (بخش سوم/ بخش داوطلبانه) و خودگردان هستند، اما امروزه، توسعه مشارکت دولتی و خصوصی، رابطه ای که بین سازمان های غیردولتی و دولت در حال ظهور است، به صورت پدید آمدن سازمان های غیردولتی سازمان یافته توسط دولت (GONGO)^۱ در کشورهای فقیرتر؛ سازمان های شبه

^۱ Government organized NGOs (GONGOs)

غیردولتی (QUANGOS)¹ که عمدتاً در کشورهای صنعتی مستقر هستند و DONGOs² (سازمان‌های غیردولتی سازمان‌دهی شده از سوی اعطاکنندگان کمک‌های مالی بین‌المللی) است. (Saraswati, 2009: 451). ادبیات در حال رشد در مورد سازمان‌های غیردولتی نقش‌های مختلف آن‌ها را در سیاست جهانی محیط‌زیست برجسته کرده است. به‌عنوان مثال، آن‌ها به‌عنوان «محرک اقدامات زیست‌محیطی، معماران راه‌حل‌های حکمرانی و کارآفرینانی برای ابتکارات جدید توصیف شده‌اند». (Nasiritousi, 2019: 329). به‌طور خاص، سازمان‌های غیردولتی می‌توانند طیف گسترده‌ای از وظایف در حاکمیت محیط‌زیست به عهده بگیرند، وظایفی همچون: بسیج افکار عمومی، نمایندگی افراد بی‌صدا، تجزیه و تحلیل و توصیه‌های تخصصی، ظرفیت پاسخگویی برای مدیریت شوک‌ها، مدیریت و اجرا، نظارت و قانونی سازی سازوکارهای تصمیم‌گیر (UNDP, 2016: 9).

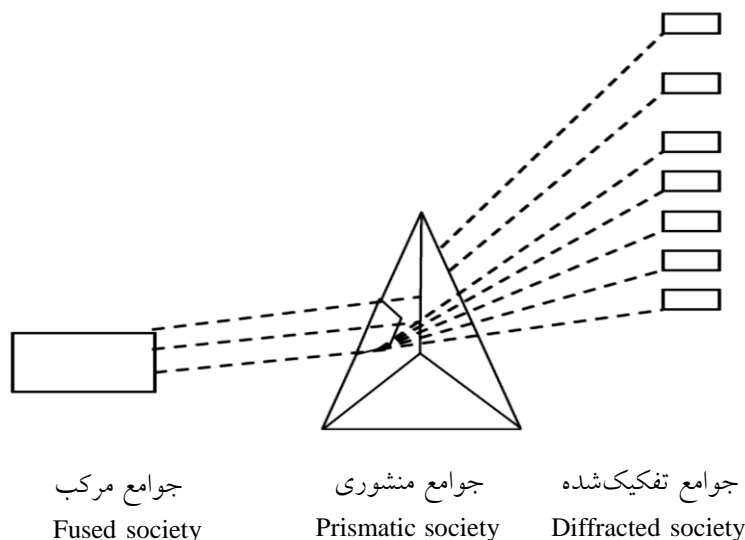
وجه مشترک گزارش‌های مربوط به فعالیت‌های NGO ها در زمینه محیط‌زیست این است که این نهادها بازیگران سیاسی هستند که نقش مهمی در اداره مسائل زیست‌محیطی دارند. (Nasiritousi, 2019: 329). از آنجاکه حضور سازمان‌های غیردولتی در شرایط فعلی بین‌المللی تقریباً اجتناب‌ناپذیر شده است، گفتمان‌های پیرامون این بخش با موضوع پیچیده دیگری - روابط دولت و سازمان‌های غیردولتی افزون‌شده است. پژوهشگران، دخالت سازمان‌های غیردولتی و موقعیت آن‌ها به‌عنوان شریک در بخش‌های مهم توسعه در شرایطی که دولت دیگر توانایی ایفای نقش آن را ندارد، پذیرفته‌اند. حتی برخی اظهار می‌دارند که مشارکت به‌اصطلاح دولت با سازمان‌های غیردولتی و با در نظر گرفتن شهروندان عادی یک ترفند برای انحراف توجه از مشکلات واقعی و تخصیص نابرابر منابع توسط افراد معدودی است. (Saraswati, 2009: 452-3). به‌طور کلی، این رابطه مملو از تنش است - هر دو طرف با بی‌اعتمادی، خصومت و غالباً از طرف دیگری به دلیل کمبود مکانیزم رویه‌ای برای اعتباربخشی توسط دولت یا سازمان‌های غیردولتی و همچنین صحت و کارایی در تعاملات دولت با سازمان‌های غیردولتی، طرف دیگر را نادیده می‌گیرند. از یک سو، مواردی وجود دارد که سازمان‌های غیردولتی در دستور کار دولت قرار می‌گیرند و به‌عنوان بازوی صرف در ارائه خدمات و برنامه‌ها عمل می‌کنند. از سوی دیگر، این خطر وجود دارد که سازمان‌های غیردولتی و دولت‌ها نقش‌های رقیب را به عهده گیرند. (Ibid: 454).

نظریه جوامع منشوری ریگز

نظریه جوامع منشوری ریگز، با بهره‌گیری از عمل تجزیه نور در یک منشور، تلاش می‌کند تا جوامع سنتی و مدرن میان این دو را از منظر ساختارها و کارکردهایشان مورد توجه قرار دهد. موقعیت منشوری، نقطه‌ای است که حائل میان دو حالت در هم شدن نور و از هم پراکندگی آن است. وی این نقطه را نقطه حائل میان جامعه سنتی و مدرن تلقی می‌کند، نقطه‌ای که مدل منشوری ریگز بر آن استوار است. از نظر ریگز موقعیت منشوری نه موقعیتی سنتی است و نه مدرن، بلکه شامل مؤلفه‌های نوین است که از کنار هم قرار گرفتن ساختارهای اجتماعی قدیمی و جدید نشأت می‌گیرد (Malekmohammadi, 2003: 230-236). فرد ریگز، در نظریه جامعه منشوری، جوامع را به جوامع مرکب، تفکیک‌شده و منشوری تقسیم می‌کند (شکل ۱).

¹. Quasi nongovernmental organizations (QUANGOS)

². Donor organized NGOs (DONGOs)

(Peng, 2008:215)

شکل ۱- مدل جوامع منشوری ریگز

از نظر ریگز، جوامع مرکب، جوامعی اند که در آنها یک ساختار همه کار ویژه‌های حکمرانی و تصدی امور را انجام می‌دهد و شهروندان و مردم، خادمان مطلق حاکمان اند و در قبال خدمت به حاکم چیزی طلب نمی‌کنند و انتظار جبرانی هم ندارند. در چنین جوامعی، دولت در برابر مردم، پاسخگو نیست. جامعه تفکیک شده مدنظر فرد ریگز، جامعه‌ای بسیار تفکیک شده از حیث ساختاری، رفتاری و فرآیندی است. در این جوامع، تخصص‌گرایی حاکم است و هر ساختاری، کار ویژه خاصی را انجام می‌دهد، باین حال در عین تخصصی و تفکیک شدن، یکپارچه می‌باشند. همه ساختارها بر ملاحظات عقلایی طراحی می‌شود. در چنین جوامعی، دولت نسبت به نیازهای مردم، حساسیت نشان می‌دهد و از حقوق آنها دفاع می‌کند. چنین جوامعی در سر دیگر طیف جوامع مدنظر فرد ریگز قرار دارد. سومین جامعه و واسط بین دو جامعه دیگر، جامعه منشوری است. به اعتقاد ریگز، این جامعه دارای ویژگی‌های ترکیبی دو جامعه دیگر است. سطح خاصی از تفکیک، همراه با تخصصی شدن نقش‌های ضروری برای مدیریت و فناوری نو وجود دارد ولی از حیث یکپارچگی جامعه، دشواری‌هایی وجود دارد. اگرچه چنین جامعه‌ای، مرکب نیست ولی کاملاً تفکیک شده نیز نیست (Danaeefard, 2013: 8). از نظر ریگز، جامعه منشوری دارای سه ویژگی مهم است که در جدول ۳ آمده است.

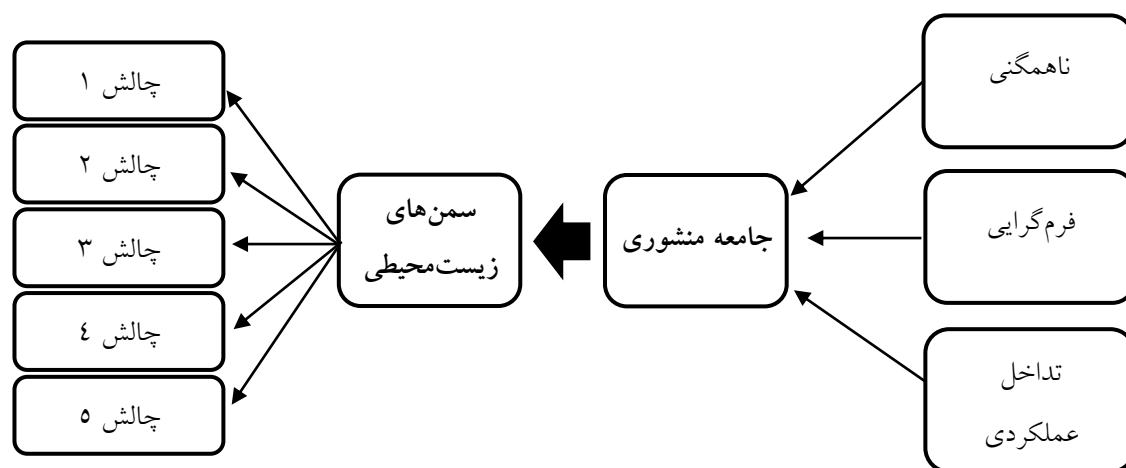
جدول ۳- ویژگی‌های اصلی جوامع منشوری از نظر ریگز (Ramulu, 2018: 11)

ناهمگنی ^۱	همزیستی سنتی و مدرن؛ حضور هم‌زمان انواع کاملاً متفاوتی از سیستم‌ها، عملکردها و دیدگاه‌ها
فرم‌گرایی ^۲	وجود میزانی از اختلاف بین توصیف و تجویز، قدرت رسمی و مؤثر، بین برداشتی که در قانون اساسی، قوانین و مقررات و اعمال و واقعیت‌های واقعی دولت و جامعه ایجاد شده است؛ شکاف بین اهداف اعلام شده و عملکرد واقعی
تداخل عملکردی ^۱	انجام عملکردهای مشابه توسط نهادهای مختلف؛ میزانی از همزیستی ساختارهای متمایز یک جامعه پراکنده با ساختارهای تمایز نیافته یک جامعه سنتی

¹. heterogeneity

². formalism

«ازجمله ویژگی‌های کلیدی که ریگز برای جامعه منشوری توصیف می‌کند، یکی ناهمگونی ساختاری و رفتاری است. در چنین جوامعی، ساختارهای نامتجانس که رفتارهای نامتجانسی را تولید می‌کنند به صورت موازی بروز و ظهور می‌کنند. نهادهای مدرن و سنتی، نوعی عدم توازنِ شکلی و محتوایی به حکومت و جامعه داده است. ویژگی دیگر، فرمالیته است، بدین معنا که در این جوامع، قانون و مقررات وجود دارد ولی عمل اجتماعی بر محور آن‌ها استوار نیست. قانون‌گریزی به نوعی هنجار تبدیل شده است. حتی در خود قوانین، راه‌گزینه‌های مختلفی در قالب تبصره‌ها وجود دارد. بر این اساس، حاکمیت اشخاص و نه قانون، غالب است و سیستم‌ها، قائم به شخص‌اند نه قائم به قوانین سیستمی خاص خود. هم‌پوشانی ساختاری و نهادی نیز ویژگی دیگر جوامع منشوری است. در این جوامع، ساختارهای مدرن و سنتی، هم‌زمان، کار ویژه‌های واحدی انجام می‌دهند که هزینه‌های ملی را افزایش می‌دهد» (Danaeefard, 2013: 9-1).

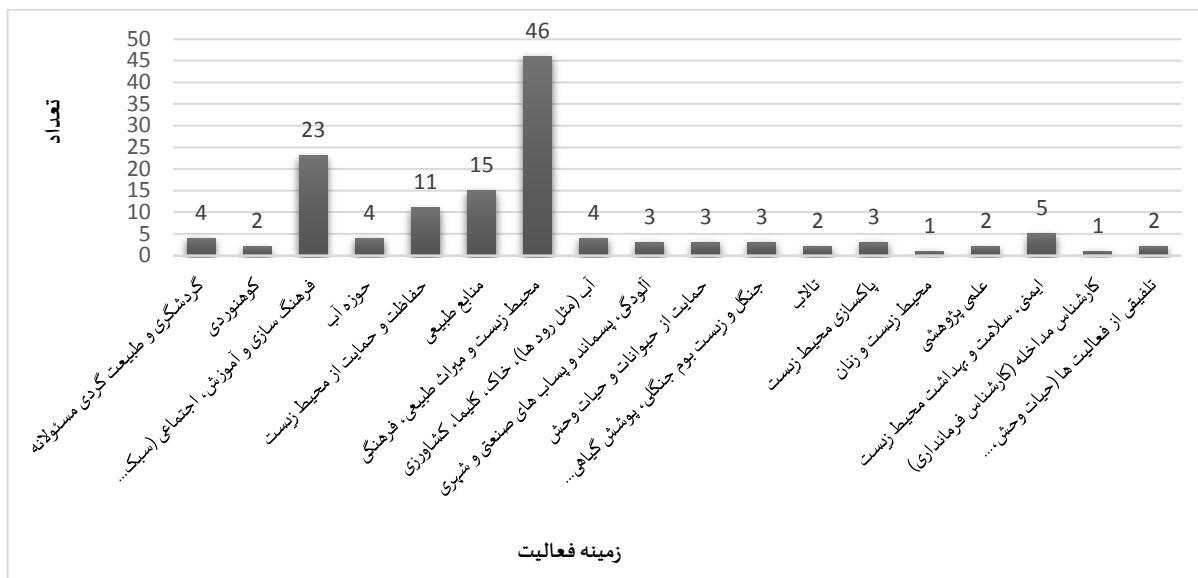
شکل ۲- مدل مفهومی پژوهش

یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج حاصل از پرسشنامه، از مجموع افراد پاسخگو، ۷۶.۸ درصد را آقایان و ۲۳.۲ درصد را خانم‌ها تشکیل می‌دهد. از نظر سطح تحصیلات، ۱۹.۸ درصد دارای مدرک دکتری، ۳۷.۷ درصد کارشناسی ارشد، ۳۲.۳ درصد کارشناسی و بقیه افراد دارای مدرک دیپلم و فوق‌دیپلم بوده‌اند. از نظر سابقه فعالیت پاسخگویان در سمن‌های زیست‌محیطی، ۲۲.۴ درصد سابقه‌ای ۱۶ ساله و بیشتر داشته‌اند، ۱۲.۴ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال، ۳۵.۴ درصد بین ۶ تا ۱۰ سال، ۱۵.۵ درصد بین ۳ تا ۵ سال و ۶.۲ درصد نیز کمتر از ۲ سال و در نهایت فقط ۸.۱ درصد بدون سابقه فعالیت در این نهادها بوده‌اند که این دسته افراد نیز آشنایی لازم با سازوکار این تشکلهای را دارا بوده‌اند.

¹ functional overlapping

از نظر زمینه فعالیت زیست محیطی اعضای سمن‌هایی که به سؤال مربوطه در پرسشنامه پاسخ داده‌اند، بیشترین تعداد در موضوع محیط زیست و میراث طبیعی و فرهنگی با ۴۶ مورد و پس از آن در بخش فرهنگ سازی و آموزش اجتماعی با ۲۳ و منابع طبیعی با ۱۵ مورد فعال بوده‌اند (نمودار ۱).

نمودار ۱- زمینه فعالیت و تعداد پرسشنامه‌های تکمیل شده از طرف سمن‌ها

از نظر توزیع استانی نیز، بیشترین پرسشنامه‌های تکمیل شده، به ترتیب مربوط به خراسان رضوی با ۲۲ پرسشنامه، آذربایجان غربی و فارس هر کدام با ۱۵، اصفهان ۱۳ و گیلان ۱۲ پرسشنامه و سایر استان‌ها کمتر از این تعداد را تکمیل و ارسال نموده‌اند.

در رابطه با پاسخی که به هر یک از گویه‌ها داده شده است، از ۴۵ گویه به غیر از میانگین ۵ گویه که نزدیک به ۴ است، میانگین بقیه گویه‌ها بالاتر از ۴ قرار داشته است. همان گونه که جدول ۴ از میانگین هر یک از ابعاد نشان می‌دهد، میانگین پنج بعد، بالای ۴ و میانگین دو بعد نزدیک به ۴ است به طوری که بیشترین میانگین مربوط به بعد روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی و پس از آن به ترتیب به بعد قانونی، ساختاری و مدیریتی تعلق دارد. مد نیز در همه ابعاد بالای چهار است که نشان می‌دهد فراوانی پاسخ‌های مربوط به عبارت کلامی «موافقم» و «کاملاً موافقم» بیش از دیگر موارد بوده است. از این نظر هم میزان موافقت پاسخگویان به همان ترتیبی است که در مورد میانگین اشاره شد.

جدول ۴- خروجی SPSS از وضعیت توصیفی نتایج پرسشنامه‌ها

مجموع ابعاد	سایر عوامل	مشکلات بین سمن‌ها	روابط درون سمن‌ها	روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی	مدیریتی	ساختاری	قانونی	مقادیر درست ^۱	تعداد
171	171	171	171	171	171	171	171		

¹. Valid

مقادیر نامشخص ^۱	0	0	0	0	0	0	0	0	0
میانگین ^۲	4.25	4.20	4.17	4.29	4.09	3.84	3.89	4.10	
مد ^۳	5.00	4.36	4.20	4.43	4.00	4.00	4.00	3.48 _a	

a. حالت‌های مختلف وجود دارد. کمترین مقدار نشان داده شده است.^۴

به منظور بررسی رابطه بین ابعاد، از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. یافته‌های این بخش (جدول ۵) نشان می‌دهد که رابطه ابعاد قانونی و ساختاری (با مقدار ۰/۶۲)؛ همچنین رابطه بعد ساختاری و بعد روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی (با مقدار ۰/۶)، معنی دار و شدت رابطه مثبت و نسبتاً قوی است. بدین معنا که در سطح معنی داری ۰.۰۱ این ابعاد بر هم تأثیر زیادی دارند و با تقویت یا تضعیف هر یک، دیگری نیز به مقدار زیادی متأثر می‌شود. همچنین رابطه دیگر ابعاد نیز از نوع مثبت و در سطح متوسط است.

جدول ۵- رابطه بین ابعاد در همبستگی اسپیرمن

		قانونی	ساختاری	مدیریتی	روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی	روابط درون سمن‌ها	مشکلات بین سمن‌ها	سایر عوامل
قانونی	ضریب همبستگی	1.00 0	.629**	.332**	.488**	.280**	.170*	.134
	سطح معنی داری	.	.000	.000	.000	.000	.026	.080
ساختاری	ضریب همبستگی	.629**	1.000	.485**	.600**	.397**	.334**	.226*
	سطح معنی داری	.000	.	.000	.000	.000	.000	.003
مدیریتی	ضریب همبستگی	.332**	.485**	1.000	.541**	.461**	.342**	.481*
	سطح معنی داری	.000	.000	.	.000	.000	.000	.000
روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی	ضریب همبستگی	.488**	.600**	.541**	1.000	.384**	.244**	.414*
	سطح معنی داری	.000	.000	.000	.	.000	.001	.000
روابط درون سمن‌ها	ضریب همبستگی	.280**	.397**	.461**	.384**	1.000	.481**	.400*
	سطح معنی داری	.000	.000	.000	.000	.	.000	.000
مشکلات بین سمن‌ها	ضریب همبستگی	.170*	.334**	.342**	.244**	.481**	1.000	.387*
	سطح معنی داری	.026	.000	.000	.001	.000	.	.000
سایر عوامل	ضریب همبستگی	.134	.226**	.481**	.414**	.400**	.387**	1.00 0
	سطح معنی داری	.080	.003	.000	.000	.000	.000	.

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

¹ . Missing

² . Mean

³ . Mode

⁴ . Multiple modes exist. The smallest value is shown

از آنجاکه در همبستگی تنها وجود وابستگی بین عوامل سنجدیده می‌شود و نه رابطه علی آن‌ها و به دلیل اینکه متغیرهایی که همبستگی بالایی دارند، معمولاً متأثر از یک عامل هستند، لازم است تا عامل‌ها یا متغیرهای پنهان را نیز شناسایی نمود؛ بدین منظور از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. در حقیقت دنبال این هستیم تا بدانیم با توجه به رابطه علی که بین متغیرها برقرار می‌شود عوامل اصلی و متغیرهایی که در ذیل هر عامل قرار می‌گیرند کدامند. از سوی دیگر دسته‌بندی اولیه پژوهش که بر اساس مبانی نظری و مطالعات پیشین صورت گرفته است تا چه اندازه تأیید می‌گردد. بدین منظور ابتدا امکان عامل شدن متغیرها بررسی شده است. خروجی در جدول ۶ نشان می‌دهد که مقدار آماره **KMO** برابر با ۰/۸۰ است که از مقدار معیار یعنی ۰/۷۰ بیشتر است. سطح معنی‌داری در آزمون بارتلت نیز کمتر از ۰/۰۵ قرار دارد، بنابراین انجام تحلیل عاملی بر روی متغیرها امکان‌پذیر بوده و متغیرها امکان عامل شدن را دارند.

جدول ۶- آزمون **KMO** و بارتلت

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.803
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	3638.451
	df	990
	Sig.	.000

در ادامه جدول اشتراکات (جدول ۷) تعیین می‌کند که چه مقدار از واریانس هر متغیر به وسیله عوامل نهایی (عامل‌های با مقدار ویژه بیش از ۱) تبیین می‌شوند. این مقدار واریانس، واریانس است که توسط عامل‌های نهایی تبیین شده است. هر چه میزان واریانس استخراج شده هر متغیر به ۱ نزدیک‌تر باشد، نشان از مناسب‌تر بودن عامل‌های استخراج شده دارد (Karimi, 2015: 172). این جدول نشان می‌دهد که عامل‌های نهایی توانسته‌اند میزان واریانس بیشتر از ۰/۵۰ را برای هر متغیر تبیین کنند.

جدول ۷- جدول اشتراکات

متغیرها	اشتراک اولیه	واریانس تبیین شده	متغیرها	اشتراک اولیه	واریانس تبیین شده
L1	1.000	.775	M5	1.000	.740
L2	1.000	.724	NG1	1.000	.584
L3	1.000	.607	NG2	1.000	.750
L4	1.000	.638	NG3	1.000	.676
L5	1.000	.588	NG4	1.000	.685
S1	1.000	.698	NG5	1.000	.649
S2	1.000	.587	NG6	1.000	.633
S3	1.000	.670	NG7	1.000	.515
S4	1.000	.579	IN1	1.000	.616
S5	1.000	.606	IN2	1.000	.622
S6	1.000	.663	IN3	1.000	.766
S7	1.000	.690	IN4	1.000	.686
S8	1.000	.633	IN5	1.000	.679
S9	1.000	.591	IN6	1.000	.682
S10	1.000	.725	BN1	1.000	.742
S11	1.000	.736	BN2	1.000	.724
S12	1.000	.763	BN3	1.000	.611
S13	1.000	.760	BN4	1.000	.564
S14	1.000	.650	O1	1.000	.624
M1	1.000	.711	O2	1.000	.720
M2	1.000	.659	O3	1.000	.697
M3	1.000	.731	O4	1.000	.774
M4	1.000	.666			
Extraction Method: Principal Component Analysis.					

جدول واریانس تبیین شده کل (جدول ۸)، تعداد عامل‌های استخراج‌شده و نیز درصد واریانس کل متغیرهای پژوهش که توسط هر عامل تبیین می‌شود را تعیین می‌کند. برای تعیین تعداد عامل‌ها از مقدار ویژه کمک می‌گیریم. حداقل مقدار ویژه برای انتخاب عامل‌های نهایی مقدار ۱ است و عامل‌هایی که مقدار ویژه بیشتر از ۱ دارند، جزء عامل‌های نهایی محسوب می‌شوند. نتایج این بخش نشان می‌دهد که ۱۲ عامل مقدار ویژه بیشتر از ۱ دارند و تعداد عامل استخراج‌شده نیز ۱۲ عامل است^۱. از نظر درصد واریانس تبیین شده نیز، عامل اول ۲۱.۵۴ درصد از واریانس تمامی متغیرهای پژوهش را تبیین می‌کند و این مقدار برای عامل دوم ۹.۶۶ است. در مجموع ۱۲ عامل اول توانسته‌اند ۶۷ درصد از واریانس همه متغیرهای پژوهش را تبیین نمایند.

جدول ۸- واریانس تبیین شده کل

عامل‌های استخراج‌شده	مقدار ویژه		
	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده	درصد واریانس تجمعی
1	9.694	21.541	21.541
2	4.348	9.662	31.203
3	2.659	5.909	37.112
4	2.031	4.513	41.626
5	1.879	4.176	45.801
6	1.748	3.885	49.686
7	1.677	3.727	53.413
8	1.422	3.161	56.574
9	1.278	2.840	59.413
10	1.242	2.761	62.174
11	1.167	2.594	64.768
12	1.042	2.316	67.084
Extraction Method: Principal Component Analysis.			

در نتیجه تحلیل عامل اکتشافی و جدول ۹ که جدول عناصر چرخش یافته (از نوع واریماکس) است، مشخص شد که ۱۲ عامل، زیربنای ۴۵ متغیر موردنظر در پژوهش هستند. این جدول نشان می‌دهد که در هر یک از این ۱۲ عامل چه متغیرهایی قرار می‌گیرند. در مقایسه با دسته‌بندی اولیه این پژوهش که عوامل در ۷ بعد و ۴۵ گویه تقسیم‌شده بود، می‌توان گفت که اکثریت گویه‌های هم‌جنس در همان گروه‌بندی اولیه قرار گرفته است؛ و متغیرهایی هم که ذیل عامل‌های دیگر قرار گرفته، همان‌طور که در جدول همبستگی (جدول ۵) نشان داده شد، به دلیل همبستگی است که بین ابعاد برقرار می‌باشد.

^۱ لازم به توضیح است که سایر متغیرها که مقدار ویژه کوچکتر از ۱ داشتند، به دلیل طولانی نشدن مقاله حذف شده است.

جدول ۹- ماتریس عناصر چرخش یافته^۱

ردیف	علامت اختصاری	متغیرها	ضرایب
۱	IN4	نداشتن ارتباطات کافی بین اعضا و گاهی بروز دودستگی‌ها	.828
	IN5	فقدان رویه‌های مدیریتی منعطف سمن‌ها برای مقابله با مشکلات متنوع زیست‌محیطی	.770
	IN1	عدم توجه به چندبعدی بودن مباحث زیست‌محیطی از سوی مدیران سمن‌ها	.655
	IN2	مشکلات و محدودیت‌های تشکل‌ها در ارتباط با کار گروهی، همکاری‌ها، محورها و اهداف مشترک	.596
	BN4	پرمشغله بودن اعضا به خاطر مسائل معیشتی و در نتیجه نداشتن وقت کافی برای همکاری در سمن‌ها	.545
۲	NG7	بی‌اطلاعی تشکل‌ها از یکدیگر و همچنین قبول نداشتن همدیگر	.351
	S7	عدم تناسب ساختارهای تشکیلاتی سمن‌ها	.743
	S6	مشکلات ثبتی که سازمان‌های مردم‌نهاد به‌ویژه در وزارت کشور با آن مواجه هستند.	.669
	S5	نبود سازمان واحد رسمی برای صدور مجوز	.644
	S8	ناآگاهی و بی‌تجربگی مجریان قوانین، مشکلات مضاعفی را در روند ثبت به وجود می‌آورد.	.545
۳	NG3	قوانین سخت و دست‌وپا گیر برای ارتباط تشکل‌های غیردولتی و سازمان‌های دولتی بین‌المللی داخل کشور	.453
	S14	وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکل‌های دولتی ذی‌ربط	.304
	L1	فقدان قانونی جامع و مستقل در خصوص تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی	.801
	L2	نبود سازوکارهای قانونی مؤثر برای مشارکت فعالانه‌ی این تشکل‌ها در فرآیندهای کیفری	.798
	L4	وجود برخی قوانین بالادستی ناقص و دست‌وپا گیر	.663
۴	L3	محدودیت‌های قضایی و گزینشگری سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی توسط نهادهای دولتی	.608
	L5	ناتوانی قوانین موجود از ارائه تعریفی روشن از ارتباط بین تشکل‌ها و دولت	.360
	S14	وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکل‌های دولتی ذی‌ربط	.321
	S2	پراکندگی وظایف و صلاحیت‌های زیست‌محیطی بین سازمان‌ها و نهادهای دولتی و تصدی‌گری و تسلط نهادهای دولتی بر محیط‌زیست	.378
	S12	عدم اعتماد نظام حکومتی به تشکل‌های غیردولتی و نقشی که می‌توانند در کشور ایفا کنند	.803
۵	S11	ریشه‌های عمیق تاریخی و ضعف مردم‌سالاری در کشور	.784
	S10	نبود درک مشترک از اهداف سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی توسط نهادهای حاکمیتی	.661
	S9	فقدان سیاست‌های عملی توسط دولت در تشویق همکاری با تشکل‌های مردمی	.516
	L5	ناتوانی قوانین موجود از ارائه تعریفی روشن از ارتباط بین تشکل‌ها و دولت	.391
	NG6	دولتی بودن بیش‌ازحد امور احتمال رویارویی تشکل‌ها با دستگاه‌های دولتی را به وجود می‌آورد	.403
۵	BN1	تنوع و تعدد تشکل‌های زیست‌محیطی در عرصه‌های مشابه و عدم تمایل برای ادغام و همکاری مشترک	.785
	BN2	فقدان راهبرد مؤثر در مدیریت ایده‌های تازه و مناسب زیست‌محیطی با کمک تشکل‌های مشابه	.712
	BN3	عدم ارتباط مناسب با تشکل‌های خیریه‌ای که به‌نوعی به کارهای زیست‌محیطی نیز اهتمام دارند.	.627
	BN4	بی‌اطلاعی تشکل‌ها از یکدیگر و همچنین قبول نداشتن همدیگر	.546

¹. Rotated Component Matrix^a

398.	ضعف نوآوران و محققان زیست محیطی	O1	۶
318.	نداشتن برنامه به ویژه برنامه بلندمدت و اولویت بندی نشدن اهداف و عدم تمرکز فعالیت ها بر مشکلات زیست محیطی مهم	M1	
440.	قوانین سخت و دست و پا گیر برای ارتباط تشکلهای غیردولتی و سازمانهای دولتی بین المللی داخل کشور	NG3	
725.	ضعف همکاری بین سازمانهای مردم نهاد و سازمانهای اجرایی، دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی	NG4	
562.	نبود مسیرهای مشخص قانونی در دستگاههای دولتی برای همکاری با تشکلهای غیردولتی و در نتیجه افزایش اعمال سلیقه افراد	NG5	
549.	روابط کم رنگ سمنها با نهادهای دولتی	NG1	
544.	شناخته نشدن جایگاه سازمانهای مردم نهاد برای شهرداری و نبود سازوکارهای مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمنها	NG2	
487.	دولتی بودن بیش از حد امور احتمال رویارویی تشکلهای با دستگاههای دولتی را به وجود می آورد	NG6	۷
479.	ضعف نوآوران و محققان زیست محیطی	O1	
409.	نبود درک مشترک از اهداف سازمانهای مردم نهاد زیست محیطی توسط نهادهای حاکمیتی	S10	
341.	ناتوانی قوانین موجود از ارائه تعریفی روشن از ارتباط بین تشکلهای و دولت	L5	
327.	شناخته نشدن جایگاه سازمانهای مردم نهاد برای شهرداری و نبود سازوکارهای مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمنها	NG2	
819.	کمبود و ضعف یا مشخص نبودن منابع تأمین مالی در ساختار سازمانهای مردم نهاد	S13	
673.	محدودیت منابع مالی سمنها	IN6	۸
546.	وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکلهای دولتی ذی ربط	S14	
390.	عدم اطلاع کافی مدیران دستگاهها از تواناییهای سمنها در کاهش مشکلات	M4	
357.	پرمشغله بودن اعضا به خاطر مسائل معیشتی و در نتیجه نداشتن وقت کافی برای همکاری در سمنها	IN2	
367.	روابط کم رنگ سمنها با نهادهای دولتی	NG1	
317.	ضعف نوآوران و محققان زیست محیطی	O1	
798.	ناآشنا بودن مردم با تشکلهای غیردولتی به ویژه سمنهای زیست محیطی	O4	۹
744.	فقدان بازده مطلوب فعالیت های زیست محیطی داوطلبانه از دید مردم	O3	
410.	ضعف مشارکت مردم در فعالیت های زیست محیطی	O2	
303.	نبود سازمان واحد رسمی برای صدور مجوز	S5	
693.	نداشتن توان جذب و هدایت مشارکت مردم در سطح گسترده	M2	
683.	نداشتن برنامه به ویژه برنامه بلندمدت و اولویت بندی نشدن اهداف و عدم تمرکز فعالیت ها بر مشکلات زیست محیطی مهم	M1	
528.	ضعف سمنها در برقراری ارتباطات و همکاریهای بین المللی با نهادهای هم تراز در سایر کشورها	NG7	۱۰
683.	فقدان نظام اطلاعاتی یکپارچه و نداشتن دسترسی یا دسترسی محدود به اطلاعات در زمینه محیط زیست	M5	
680.	ایجاد وقفه در کار سمنها به خاطر تعویض و جابه جایی مدیران دستگاههای مرتبط	M3	
521.	عدم اطلاع کافی مدیران دستگاهها از تواناییهای سمنها در کاهش مشکلات	M4	
323.	شناخته نشدن جایگاه سازمانهای مردم نهاد برای شهرداری و نبود سازوکارهای مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمنها	NG2	۱۱
703.	خلأ وجود وزارتخانهی محیط زیست و عدم پاسخگویی رئیس سازمان حفاظت محیط زیست در	S3	

	مقابل مجلس شورای اسلامی		
553.	ارتباط ضعیف سازمان حفاظت محیط زیست به ویژه در سطح ادارات کل با سازمان های مردم نهاد زیست محیطی	S4	
479.	پراکندگی وظایف و صلاحیت های زیست محیطی بین سازمان ها و نهادهای دولتی و تصدی گری و تسلط نهادهای دولتی بر محیط زیست	S2	
749.	نظارت و کنترل حداکثری دولت بر تشکیل و فعالیت این تشکل ها	S1	۱۲
569.	ضعف مشارکت مردم در فعالیت های زیست محیطی	O2	

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization
 a. Rotation converged in 15 iterations

تجزیه و تحلیل

هدف نخست این مقاله این بوده است که بررسی نسبتاً جامعی از مشکلات سمن های زیست محیطی کشور انجام داده و دسته بندی مناسبی از آن را ارائه دهد که در بخش پیشین انجام شد؛ اما هدف دوم که جنبه نوآورانه تر مقاله محسوب می شود، تحلیل نتایج به دست آمده از مشکلات سمن های زیست محیطی کشور با نظریه جامعه منسوری ریگر است که در ادامه به آن پرداخته می شود.

در حقیقت جامعه منسوری مورد نظر ریگر، بین دو جامعه سنتی و مدرن گرفتار است و نه آن است و نه این. از این رو با توجه به ویژگی هایی که ناشی از ریشه های سنتی در این جوامع است، اندیشه ها، الگوها، ساختارها و در نتیجه رفتارها و عملکردها در همه چیز ملغمه ای از دو گانه مدرن- سنتی را با خود به همراه دارد. در برخی مسائل ظواهر مدرن وزن بیشتری می یابد و در برخی دیگر ریشه های سنتی. به دلیل قوی بودن عناصر سنتی و مقاومت در برابر تغییرات، تضاد و تقابل ها نیز در حوزه های مختلف خود را نشان می دهد. از جمله این حوزه ها، سازمان های غیردولتی به طور عام و نوع زیست محیطی آنها به طور خاص است.

با توجه به آنچه در قسمت قبل گفته شد، اگر میانگین پاسخگویی به ابعاد پرسشنامه در نظر گرفته شود، مشاهده می گردد که بیشترین میانگین را به ترتیب ابعاد روابط سمن ها با نهادهای دولتی و عمومی؛ قانونی؛ ساختاری؛ و مدیریتی دارند. این بدان معناست که درصد بیشتری از پاسخگویان - که خود از فعالان چندین ساله و یا از مسئولان سمن های زیست محیطی بوده اند، در درجه اول مشکلاتی که برای آنها قابل لمس تر بوده و در فرایند فعالیت، بیشتر با آن برخورد داشته اند را با عبارات کلامی «موافقم» و «کاملاً موافقم» تأیید نموده اند. اینکه بیشترین مشکلات آنها در زمینه رابطه با نهادهای دولتی و عمومی بوده است و از سویی همبستگی مثبت و شدیدی که بین این بعد و ابعاد قانونی، ساختاری و مدیریتی وجود دارد، نشانگر این است که ریشه های مشکلات سمن ها در درجه اول مسائل قانونی و ساختاری و پس از آن مدیریتی است. مشکلاتی که خود را در رابطه سمن ها با نهادهای دولتی و عمومی نشان می دهد.

از سوی دیگر مشکلات گفته شده، یعنی مشکلات قانونی، ساختاری و مدیریتی، علاوه بر اینکه در رابطه سمن ها با نهادهای دولتی و عمومی اثرگذار بوده است، در درون سمن ها و بین سمن ها نیز مشکلاتی را به وجود آورده است که نتوانند آن گونه که باید، در راستای اهدافی که برای آن به وجود آمده اند گام بردارند و درگیر مسائل درونی خود

باشند. آن‌طور که در تحلیل عاملی نیز نشان داده شد که عامل اول در حدود ۲۲ درصد از واریانس تمامی متغیرهای پژوهش را تبیین می‌کند.

یکی از ویژگی‌های جامعه منشوری، ناهمگنی است. به این معنا که در جامعه منشوری نهادهای سنتی و مدرن هم‌زمان وجود دارند و این باعث بروز انواع متفاوتی از عملکردها و دیدگاه‌ها و نیز ناهمگونی ساختاری و رفتاری شده است که در بسیاری جاها به صورت موازی رخ می‌دهد. این ویژگی را با توجه به مشکلات سمن‌های زیست‌محیطی این‌گونه می‌توان تبیین کرد که در کشورهایی که با ضعف تاریخی شاخص‌های مردم‌سالارانه و ساختار بسیط و متمرکز سیاسی مواجه هستند، اساساً وجود سازمان‌های غیردولتی خوشایند چنین ساختارهایی نیست. از این رو قوانین و مقررات و نیز ساختار دولتی و سازمانی حمایت‌چندانی از شکل‌گیری، تقویت و توسعه این تشکلهای انجام نمی‌دهند. به همین دلیل است که بسیاری از مشکلاتی که از سوی سمن‌ها به آن اشاره شده، از این جنس محسوب می‌شوند. مشکلاتی همچون: تصدی‌گری و تسلط گسترده دولت و نهادهای دولتی بر محیط‌زیست، نبود درک مشترک از اهداف سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی توسط نهادهای حاکمیتی، احتمال رویارویی تشکلهای با دستگاه‌های دولتی به دلیل دولتی بودن بیش‌ازحد امور، عدم اعتماد نظام حکومتی به تشکلهای غیردولتی و نظارت و کنترل حداکثری بر این تشکلهای و فعالیت‌های آنان، مشکلاتی که سازمان‌های مردم‌نهاد در مراحل ثبت با آن مواجه هستند، روابط کم‌رنگ بین سمن‌ها و نهادهای دولتی به‌ویژه با سازمان محیط‌زیست.

از سوی دیگر وقتی ساختارهای قانونی حمایت کافی از فعالیت سمن‌ها نداشته باشند و مسیرهای قانونی مشخص در فرایند فعالیت این نهادها وجود نداشته باشد، اعمال سلیقه از سوی افراد در دستگاه‌های دولتی افزایش پیدا می‌کند؛ و این ضعف حمایت قانونی وقتی با عدم اطلاع کافی مدیران دستگاه‌ها از توانایی سمن‌ها در کاهش مشکلات زیست‌محیطی همراه می‌شود، سبب ایجاد وقفه در کار سمن‌ها به‌ویژه در هنگام تعویض و جابه‌جایی مدیران دستگاه‌های مرتبط می‌گردد. مدیرانی که با این شرایط توان جذب و هدایت مشارکت مردم در راستای کاهش مشکلات را با استفاده از ظرفیت سمن‌ها ندارند.

دیگر ویژگی مهم جامعه منشوری، فرم‌گرایی است. این مفهوم بر این اشاره دارد که بین قانون و اجرای قانون، بین اهداف و سیاست‌های اعلام‌شده با عملکردها شکاف وجود دارد و در این بین خلأ قانونی و عدم شفافیت و اعمال سلیقه فردی به‌جای اجرای ضوابط و مقررات می‌نشیند. در رابطه با این ویژگی نیز نتایج میدانی نشان می‌دهد که از یک‌سو، ضعف‌هایی در رابطه با قوانین و مقررات سازمان‌های غیردولتی به‌طور عام و تشکلهای زیست‌محیطی به‌طور خاص وجود دارد، به‌طوری‌که مشکلاتی همچون نبود تعریفی روشن از ارتباط بین تشکلهای و دولت و فقدان سیاست‌های عملی توسط دولت در تشویق همکاری با تشکلهای مردمی را از این زاویه می‌توان بررسی کرد و لذا قوانین موجود نیاز به اصلاح و شفافیت دارند. از سوی دیگر در این خلأ قانونی، جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد برای دستگاه‌های دولتی و به‌ویژه شهرداری به‌عنوان یک‌نهاد عمومی غیردولتی، شناخته‌شده نیست و سازوکار مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمن‌ها وجود ندارد. همچنین، مشکلاتی همچون نبود مسیرهای مشخص قانونی در دستگاه‌های دولتی برای همکاری با تشکلهای غیردولتی سبب افزایش اعمال سلیقه فردی در رابطه با این

تشکل‌ها می‌شود و احتمال رویارویی آن‌ها با دستگاه‌های دولتی را به وجود می‌آورد، مشکلی که پاسخگویان در پرسشنامه وجود آن را تأیید کرده‌اند.

سومین ویژگی عمده جامعه منشوری، تداخل عملکردی است. در جامعه منشوری، ساختارهای متمایز یک جامعه پراکنده با ساختارهای تمایز نیافته یک جامعه سستی هم‌زمان وجود دارد و لذا تداخل عملکردی و موازی کاری به فراوانی دیده می‌شود. از این دسته مشکلات درباره سمن‌های زیست‌محیطی می‌توان به این موارد اشاره کرد: پراکندگی وظایف و صلاحیت‌های زیست‌محیطی بین سازمان‌ها و نهادهای دولتی، وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکل‌های دولتی ذی‌ربط، فقدان نظام اطلاعاتی یکپارچه و دسترسی محدود به اطلاعات، نبود مسیرهای مشخص قانونی در دستگاه‌های دولتی برای همکاری با تشکلات غیردولتی و در نتیجه افزایش اعمال سلیقه افراد، تنوع و تعدد تشکل‌های زیست‌محیطی در عرصه‌های مشابه و عدم تمایل به ادغام و همکاری مشترک ایجاد وقفه در کار سمن‌ها به خاطر تعویض و جابه‌جایی مدیران دستگاه‌های مرتبط. در چنین شرایطی منطقی‌اً باید انتظار مشکلاتی در درون سمن‌ها و نیز بین سمن‌ها را داشت. یقیناً وقتی عملکردهای مشابه توسط نهادهای مختلف انجام می‌شود، تداخل عملکردی به وجود می‌آید و هزینه‌های ملی را افزایش داده و کارآمدی کاهش پیدا می‌کند.

نتیجه‌گیری

امروزه، سازمان‌های غیردولتی (NGO) ^۱ به‌طور فزاینده‌ای در کنار دولت در فرآیندهای توسعه به ذینفعانی مهم تبدیل شده‌اند. با افزایش مسائل و مشکلات محیط‌زیست در ابعاد مختلف آن در ایران، سازمان‌های غیردولتی (سمن) زیست‌محیطی، نیز گسترش یافته‌اند. هدف این مقاله این بوده است که بررسی نسبتاً جامعی از مشکلات سمن‌های زیست‌محیطی کشور انجام داده و در ادامه، نتایج به‌دست آمده را با نظریه جامعه منشوری ریگز ^۲ تحلیل نماید. در این راستا ابتدا پژوهش‌های انجام‌شده در رابطه با چالش‌های سمن‌های زیست‌محیطی، بررسی شد و مشخص گردید که هیچ‌یک از پژوهش‌های انجام‌شده در مقیاس کشوری انجام نشده و این نهادها را در همه استان‌ها مخاطب قرار نداده‌اند و دیگر اینکه دیدگاه نظری که زمینه‌ساز این نهادها و مشکلات آن‌ها را مورد مطالعه قرار دهد، وجود ندارد. از این رو، پرسشنامه‌ای اینترنتی تنظیم شد و پس از شناسایی سمن‌های زیست‌محیطی در همه استان‌ها و برقراری ارتباط با مسئولان و اعضای آن‌ها، ارسال گردید. با توجه به میانگین پاسخگویی به ابعاد پرسشنامه، بیشترین مشکلات مورد اشاره، در زمینه رابطه سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی بوده است. از سویی همبستگی مثبت و شدیدی که بین این بعد و ابعاد قانونی، ساختاری و مدیریتی وجود دارد، نشانگر این است که ریشه‌های مشکلات سمن‌ها در درجه اول مسائل قانونی و ساختاری و پس از آن مدیریتی است. مشکلاتی که خود را در رابطه سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی نشان می‌دهد. از سوی دیگر مشکلات گفته‌شده، در درون سمن‌ها و بین سمن‌ها نیز مشکلاتی را به وجود آورده است که نتوانسته‌اند، آن‌گونه که باید، در راستای اهداف خود گام بردارند و درگیر مسائل درونی خود نیز شده‌اند. نتایج تحلیل عاملی نیز نشان داد که عامل‌های روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی، ساختاری و نیز قانونی بیشترین میزان واریانس متغیرهای پژوهش را تبیین می‌کنند.

^۱ Non-Governmental Organization
^۲ Fred_W_Riggs

نظریه جوامع منشوری ریگزر، با بهره‌گیری از عمل تجزیه نور در یک منشور، تلاش می‌کند تا جوامع سنتی و مدرن میان این دو را از منظر ساختارها و کارکردهایشان موردتوجه قرار دهد. از این رو، ریگزر در نظریه جامعه منشوری، جوامع را به جوامع مرکب، تفکیک‌شده و منشوری تقسیم می‌کند. جامعه منشوری که در میان جوامع مرکب و تفکیک‌شده قرار دارند، دارای سه ویژگی اصلی ناهمگنی، فرم‌گرایی و تداخل عملکردی می‌باشند. ویژگی ناهمگنی در جامعه منشوری باعث بروز انواع متفاوتی از عملکردها و دیدگاه‌ها و نیز ناهمگونی ساختاری و رفتاری شده است که در بسیاری جاها به صورت موازی رخ می‌دهد. این ویژگی را با توجه به مشکلات سمن‌های زیست‌محیطی این‌گونه می‌توان تبیین کرد که در کشورهایی که با ضعف تاریخی شاخص‌های مردم‌سالارانه و ساختار بسیط و متمرکز سیاسی مواجه هستند، اساساً وجود سازمان‌های غیردولتی خوشایند چنین ساختارهایی نیست. از این رو قوانین و مقررات و نیز ساختار دولتی و سازمانی حمایت‌چندانی از شکل‌گیری، تقویت و توسعه این تشکلهای انجام نمی‌دهند. از سوی دیگر وقتی ساختارهای قانونی حمایت کافی از فعالیت سمن‌ها نداشته باشند و مسیرهای قانونی مشخص در فرایند فعالیت این نهادها وجود نداشته باشد، اعمال سلیقه از سوی افراد در دستگاه‌های دولتی افزایش پیدا می‌کند. سیاست زده شدن خط‌مشی‌ها و مدیریت، زمینه‌ساز سیاسی‌کاری‌های متعددی در نظام اداری این کشورها است و مدیریت دولتی نوین منشوری بودن چنین نظام‌هایی را تأیید می‌کند (Danaeefard, 2013: 30).

در رابطه با ویژگی فرم‌گرایی نیز نتایج میدانی نشان می‌دهد که ضعف‌هایی در رابطه با قوانین و مقررات سازمان‌های غیردولتی به‌طور عام و تشکلهای زیست‌محیطی به‌طور خاص وجود دارد و لذا قوانین موجود نیاز به اصلاح و شفافیت دارند. در این صورت مشخص شدن جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد برای دستگاه‌های دولتی و به‌ویژه شهرداری به‌عنوان یک نهاد عمومی غیردولتی و ارائه یک سازوکار شفاف برای مشارکت دستگاه‌های دولتی با سمن‌ها می‌تواند جلوی اعمال سلیقه فردی در رابطه با این تشکلهای را بگیرد. تداخل عملکردی و موازی‌کاری به‌عنوان سومین ویژگی جامعه منشوری نیز مصداق‌های زیادی در این پژوهش دارد، مصداق‌هایی همچون: پراکندگی وظایف و صلاحیت‌های زیست‌محیطی بین سازمان‌ها و نهادهای دولتی، نبود مسیرهای مشخص قانونی در دستگاه‌های دولتی برای همکاری با تشکلات غیردولتی و در نتیجه افزایش اعمال سلیقه افراد، تنوع و تعدد تشکلهای زیست‌محیطی در عرصه‌های مشابه و عدم تمایل به ادغام و همکاری مشترک و ... که در چنین شرایطی مشکلات درون و بین سمن‌ها افزایش یافته و هزینه‌های ملی را افزایش می‌دهد. در حقیقت در این شرایط گویی بارنگ‌های گوناگون اما مشابه در کنار هم مواجه هستیم که محصول کار منشورهای موازی است. در حقیقت همان‌گونه که در پژوهش ملک‌محمدی (Malekmohammadi, 2003: 235-236)، نیز تأکید شده است، انجام عملی واحد به‌وسیله بخش‌های متعدد که فاقد ارتباط منطقی با یکدیگرند و کار تحلیل سیاست‌ها را پیچیده‌تر می‌کند، مشکلی است که تحلیل‌گران سیاست‌ها در حوزه بخشی در ایران با آن مواجه‌اند.

امروزه، نظریه‌ها و مدل‌های معتبر مدیریتی و حکمرانی همچون مدل حکمرانی خوب، توصیه می‌کنند که بخش دولتی فقط یکی از اضلاع فرایند حکمرانی است و بخش خصوصی و نهادهای مدنی نیز، اضلاع دیگر آن به شمار می‌آیند و بایستی متناسب با نقش خود بازیگری کنند؛ بنابراین با توجه به نتایج این مقاله، سیاست‌گذاران و مسئولان کشور بایستی اصول یک حکمرانی خوب را، به‌ویژه در حوزه مسائل زیست‌محیطی در نظر داشته باشند و با تغییر نگاه‌های متداول، به‌طور خاص نقش نهادهای مردمی همچون سمن‌های زیست‌محیطی را تقویت نمایند.

کتابنامه

1. Bromideh.A.A. (2011). The widespread challenges of NGOs in developing countries: Case studies from Iran. *International NGO Journal*, 6(9), 197-202.
2. Cundling, L. & others. (2002). *Environmental Law*. (Habibi, M.H, Trans.). Second edition. Iran, Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
3. Danaeefard, Hassan. (2013). Towards an Understanding of the Political Dowry Theory in the Public Sector: Theoretical Foundations, Conceptual Narrative, and Institutional and National Implications. *Strategic Management Thought*, 7(1), 5-31. [In Persian]
4. Environmental Protection Organization. (2020). Retrieved from: <https://eec.doe.ir/portal/home/?176152/>. [In Persian].
5. Ghamami, M. & other. (2018). Government Support Commitments to Environmental nongovernmental Organizations in the Iranian Legal System. *Islamic Law Research Journal*, 19(48), 397- 420. [In Persian]
6. Ghavamabadi, M. H. (2011). Prevention and Repression of the Environment Offences under the Protection of NGOs actions in Iranian Law System. *The Judiciarys Law Journal*, 75(75), 199-225. [In Persian]
7. Habibi, A. (2013). Society and statistical sample and sampling formulas, Retrieved from: <https://parsmodir.com/db/research/sampling-method.php>. [In Persian].
8. Islamic Parliament Research Center of The Islamic Republic of IRAN (2015). The position of the environment in the country's development programs, Report No.14555.
9. Islamic Parliament Research Center of The Islamic Republic of IRAN (2019). Review the performance of general policies regarding the environmental sector, Report No.16720.
10. Jalali, M. and others. (2018). Analysis of the Challenges Faced by Environmental Non-Governmental Organizations in Kurdistan Province of Iran. *Village and Development*, 18 (3), 85-107. [In Persian]
11. Karimi, R. (2015). *Easy statistical analysis guide with SPSS*. Iran, Tehran: Hengam. [In Persian].
12. Lesani, B. Edalat joo, A. (2017). The Analysis of Institution Model of the Fiftieth Principle of constitutional law under the Protection of Environmental Supporter Governmental and Nongovernmental Organizations. *Journal of Environmental Science and Technology*, 19 (3). 217- 227. [In Persian].
13. Lopa, F. G. R. & Ahmad, M. M. (2016). Participation of CSOs/NGOs in Bangladeshi climate change policy formulation: co-operation or co-optation?. *Development in Practice*, 26(6), 781-793.
14. Malekmohammadi, H. (2003). Rereading the theory of Riggs charter societies and problem-solving of public policy in Iran. *Law and Political Science*, 59, 227-237. [In Persian].
15. Ministry of interior Islamic republic of Iran, (no data). Information of non-governmental organizations, Retrieved from: <https://eec.doe.ir/portal/ home/?176152/>. [In Persian].
16. Nasiritousi, N. (2019). *NGOs and the environment, Routledge Handbook of NGOs and International Relations*, edited by Thomas Davies. ProQuest Ebook Central, Routledge
17. Peng, W. S. (2008). A Critique of Fred W. Riggs' Ecology of Public Administration. *Public Administration Quarterly*, 32(4), 528-548
18. Pourezat, A. and others. (2017). Identification of Government Sector Strategies Regarding to NGOs along Public Policy Process in Iran; Case study: Environment and Natural Resources Area. *Public Policy*, 3(2), 91- 116. [In Persian].
19. Ramulu, C. B. (2018) Fred W Riggs' Ecological Approach to Administrative Theory. Retrived from: https://epgp.inflibnet.ac.in/epgpdata/uploads/epgp_content/S000030PU/P001502/M016168/ET/146537024115.ET.Fred_W_RiggsCh._Bala_Ramalu.pdf
20. Saadi, M. (2019). Identifying and Analyzing Affecting Factors on the Expansion of Environmental NGOs' Activities in Rural Areas (Case Study: Chia Green Society in Marivan County). *Geography and Development Iranian Journal*, 17(55), 211-236. [In Persian]
21. Saraswati, R. (2009). NonGovernmental Organizations, International encyclopedia of human geography. *Elsevier*, 450-455

22. United Nations Development Programme (UNDP). (2016). Promoting Sustainable Development Through More Effective Civil Society Participation in Environmental Governance, Retrived from: https://ec.europa.eu/environment/international_issues/pdf/EU_NGOs_publication_20161219.Pdf
23. Wiktorowicz, Q. (2002). The Political Limits to Non-Governmental Organizations in Jordan. *World Development*, 30 (1), 77-93